

gudetro, som bl. a. de noget yngre fremstillinger på guldhornene viser det, hvor en almindelig godkendt forklaring stadig efterlyses.

P. V. Globs fremgangsmåde er dog i øjeblikket den eneste farbare, og teksten støttes af instruktive fotografier, så det aktuelle problem er her blevet underkastet en behandling af en kender på første hånd, der ikke glemmer at fremhæve, at enkelte at ligene i moserne muligvis fortæller om mennesker, som på mørke vinterdage er gået uden for den banede vej og har mistet livet i en tørvegrav. Fundene fra jernalderen må derimod antages at have været ofre til gudemagter, der nu kun kendes i den omformning, der fandt sted i løbet af vikingetiden.

Helge Søggaard.

Danmarks kirker. Frederiksborg amt 1.-3. hæfte -54. Udgiven af Nationalmuseet. (Gad, 1964). 288 s.

Da Nationalmuseets anden afdeling var blevet skabt i 1892, forelå der så mange opgaver, at man ikke straks kunne samle sig om udgivelsen af et monumentalt værk, der kunne vise resultaterne af museets arbejde, men det blev naturligt, at man tidligt sigtede mod en publikation om de danske kirker, ikke blot fordi tilsvarende værker kendtes fra nabolandene, men også på grund af kirkernes arkitektoniske værdier og rige inventar, der fristede til en monografisk behandling. De første årtier gik med talrige forarbejder, mellem hvilke man kan regne dr. M. Mackeprangs stofmættede bog om landsbykirkerne, og endelig kunne man i 1933 begynde udsendelsen af Danmarks kirker med 1. bind, redigeret af Chr. Axel Jensen og Victor Hermansen, omfattende Præstø amt.

Siden dette år er arbejdet skredet planmæssigt frem uden at være standset af besættelsen eller anden mod-

gang, og nu foreligger de sønderjyske amter og Thisted amt og for øerne foruden København, Sorø og Præstø amter, Lolland-Falster og Bornholm. Da hvert amt danner et afsluttet hele, og behandlingen af kirkerne i Frederiksborg amt nu er begyndt, er der grund til at gøre opmærksom på værket.

Som i det allerede udkomne følger beskrivelsen et fast skema, der ikke har undergået større ændringer, selv om det kan ses, at man efterhånden har fået et mere fast greb om opgaven, og det har utvivlsomt været til gavn for det danske værk, at dets redaktør og medarbejdere har kunnet undgå fejlene i nabolandenes tilsvarende arbejder. Da direktør Mackeprang introducerede Danmarks Kirker, udtalte han håbet om, at serien ikke blot ville blive til nytte for videnskaben, men også give alle interesserede god og grundig besked om kirkerne på deres egn, men selv om værket kan købes amtsvis eller i sætryk, har det næppe udsigt til at blive folkelæsning, og bortset fra en fortegnelse over fagord er der intet gjort for at lette tilegnelsen. Her som ellers viser det sig, at man ikke både kan skrive videnskabeligt og populært, men skønt det er beklageligt, er det sikkert rigtigt at ofre det sidste for at skabe et grundlæggende værk, hvorfra stoffet til mere let tilgængelige bøger kan hentes.

Kirkerne behandles monografisk, hver enkelt får tildelt sit afsnit, der efter en historisk indledning begynder med en redegørelse for arkitekturen (herunder også kalkmalerier m. m.), og derefter beskrives inventaret med altret som det første og klokkerne som det sidste. Det kan vist ikke tilstrækkeligt fremhæves, at selv om værket efter sit emne er kirkehistorisk, er det lige så uundværligt for den almindelige kulturforskning. Da landets ulykker gennem tiderne kun har efterladt lidt uden for kirkerne, er det en selvfølge, at man også må

benytte oplysningerne, kirkerne og deres sager meddeler, når de fortæller noget på historiens andre områder, og det er fristende at sammenligne kirkeværket med den tilsvarende beskrivelse af de danske voldsteder. Så først forstår man, hvor vanskeligt man ville være stillet, hvis man ikke havde kirkerne som kilder.

Hvor grundigt man går frem, vil man få et indtryk af ved at se beskrivelsen af Sct. Olai Kirke i Helsingør, den nye domkirke, som den kaldes, hvormed behandlingen af Frederiksborg amt indledes. Den fylder foreløbig 153 sider og kan først ventes afsluttet i 4. hæfte. Alene af dette omfang vil det forstås, at man har opgivet ethvert hensyn til det lettilgængelige, værket er og må efter sin plan være et opslagsværk, hvor man kan finde, hvad man har brug for, og i en anmeldelse er det umuligt at fremhæve et afsnit på bekostning af andre. Lorentz Jørgensens store altertavle nævnes kun, fordi omtalen af den og billederne er et eksempel på de mange kunsthistoriske aspekter, værket indeholder, så Danmarks kirker også bliver et repertorium i landets kunsthistorie. Som følge af værkets plan er det dog tidskrævende at samle oplysningerne om et bestemt emne eller en kunstnerpersonlighed, da meddelelserne må fremledes under de enkelte kirker.

Næsten alle Nationalmuseets embedsmænd har på en eller anden måde givet et bidrag til værket, og de nuværende redaktører Erik Moltke og Elna Møller fortsætter den smukke tradition, det forrige slægtled grundlagde. Det er let at angribe disse store samlingsarbejder, der i deres skematiske opbygning kan virke monotone, og i den ensartede opregning af kendsgerninger ikke er umiddelbart tiltrækkende. Men de vinder ved et nærmere bekendtskab, og vil man lære Sct. Olai Kirke at kende, må man ganske vist selv besøge fortidsmindet og glæde sig over det, men man må ikke

overse, at udbyttet af et besøg er afhængigt af et forudgående studium. For at virkeliggøre dette er Danmarks kirker tilvejebragt.

Helge Sjøgaard.

Præsteindberetninger om fæstegods m. v. i Vendelbo stift 1568 og 1599. Udg. af Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie v. C. Rise Hansen. (I kommission hos Dansk Videnskabs Forlag, 1964).

Historikere har meget at sige gamle tiders præstemænd tak for. Præsternes egne arkiver med kirkebøgerne som rygrad ligger det lige for at nævne. Men der findes også andet vigtigt materiale, især de mangfoldige præsteindberetninger, strækkende sig lige fra reformationstiden og til ind i forrige århundrede. Præsterne blev til skiftende tider spurgt om mangt og meget, men størst historisk værdi har indberetningerne fra midten af 1500-tallet til slutningen af 1600-tallet om sognenes økonomiske forhold, fordi de giver et meget væsentligt bidrag til oplysning om ejendomsforhold m. v. i tidsrummet mellem reformationen og den ældre enevælde, de store matriklers tid.

En oversigt over de bevarede indberetninger fra hele landet findes i Fortid og Nutid bd. XIX. Det viser sig, at der er bevaret særlig meget fra Nordjylland – det gælder for øvrigt også andre vigtige arkivalier – så materialet herfra giver særlig rige muligheder for at studere ejendomsfordeling, sociale forhold m. m. Indberetningerne dækker det gamle Vendelbo stift (tidligere Børghlum), dvs. landet nord for Limfjorden, indbefattet Mors. De er blevet til på foranledning af kancelliet, men det bevarede materiale, som for en stor del består af præsternes egenhændige optegnelser, findes nu i det nørrejske landsarkiv (Ålborg bispearkiv). Indberetningerne er tidligere blevet udgivet i en